

Ábrándok

és

démonok

Krúdy Gyuláról

Sok évvel ezelőtt lakott Pesten egy fuvolás, aki bűbájt, augusztusi csillagport, érett szilvafák és októberi jánoshegyi szőlővenyigék illatát, karácsonyfa szagát, húsvéti tojás ízét és boldogtalan költők magányos epekedését fuvolázta az asszonyok fülébe.

(Pesten lakott egy fuvolás)

Én többet tudtam, mint mások, mert a nők és férfiak elmondtak nekem mindent, mint egy gyóntató papnak... Titkokról, hangokról, lelki pincékről, amelyekben imbolyogva világlott néha a vallomás gyöngö mecse.

(Napraforgó)

... VAJON KI MÁS? – ő, csakis ő volt ez a fuvolás. És hegedűs is, csellista is, hárfás, lantos, oboás, kürtös, dobos, fagottista, gordonos, zongorista, sőt orgonista: egy egész nagyzenekar. Szinte egy személyben a modern magyar irodalom szimfonikus zenekara. (Vezényel: Krúdy Gyula.)

S ezenkívül még: olyan énekes-világnagság, aki a maga-szerezte operák legnehezebb tenor- és bariton-áriáit feledhetetlenül adta elő. Caruso, Gigli. (Ámbár nem tudom, hogy gyakori korcsmázásai közben valaha is énekelt-e, s ha igen, mit?!) Hangját persze nem lemezek, magnószalagok, – a művei őrzik.

Zenéje, éneke: az *írott szó* zenéje és éneke. S van-e ennél csodálatosabb? Kérdezzük csak meg a költőket! Kortársait: Adyt, Babitsot, Kosztolányit, Tóth Árpádot, Juhász Gyulát, Füst Milánt: ezt a csillagszóró nemzedéket! Mindannyian hittek a Szó zenéjében, bűvölő mágiájában, és mindannyian tudták – többen közülük le is írták –, hogy Krúdy: költő. A próza, a regény, a novella költője, ha ez ugyan bármit is enyhít a magyar divat szerint másodrangúnak ítélt próza helyzetén. (Mert nálunk, ugye, csak a líra, csak a líra!...)

De hát ő mégiscsak fuvolás volt, Pesten lakott, tudta, mi az a bűbáj, ami megéjt az asszonyok szívét, milyen az augusztusi meteorhullás, milyen a szilva és a szőlő őszi illata, ismerte a régi karácsonyok gyertyás fenyőfaszagát, a húsvéti tojás ízét és főleg: a boldogtalan költők magányos epekedését, a szerelem, minden szerelem végső reménytelenségét.

És ő volt az is, aki többet tudott másoknál, akinek gyóntak a férfiak, a nők, s akinek vallottak, és aki vallott. S Ő talán többet is vallott – és többeknek, olvasói ezreinek –, mint amennyit neki gyóntak.

Mert ő szüntelenül vallott. Mást se tett. Igaz: sokszor álorcásan, gőgös sze-

méremmel, mint egy maszkabálon, máskor ironikusan, két- vagy többértelműen, állítva-tagadva, kártyáit nyíltan kiterítve vagy épp hamiskártyásként, beismerve-visszavonva, mert mindig is nagy szerencsejátékos volt, s ezt élvezte is.

Senki se értse félre a „hamiskártyás” szót... Itt megint csak a sokszor emlegetett szerepjátszásról van szó. „Mindent szeretett, ami hazugság, illúzió, elképzelés, regény” – mondja önmagáról. Nem a hátlapon megjelölt, „cinkelt” kártyát szerette: az újat, a frisset, a kiszámíthatatlan játék izalmát.

A huszadik századi magyar irodalom legnagyobb „játékosa” volt.

És ki mindenkiel játszott! Mikszáthtól és Jókaitól Virginia Woolfig, akit nem is ismert; Prousttól Alain Fournier-ig és Valéry Larbaud-ig, akikről szintén nem tudott, csak éppen megelőzte őket; és közben naponta megírta a maga számára szigorúan kiszabott napi egy-két ívet, mint Jókai...

Utána – lehetett akármilyen zűrös, italos éjszakája! – hajnalban elment a fürdőbe; gőz, hideg víz, újra-föltamadás: és újra egy ív, két ív, írás, novella, regény, cikk... – aztán: a lóverseny, a kártya, az ital, a nők... És ráadásul: szlv-billentyű-elégtelenség, veleszületett, mint az apjának; ez a hatalmas, szép szál ember tulajdonképp eleve *moribundus*, halálra szánt volt.

Gondolom, ezt ő is tudta; talán épp ezért nem kímélte magát.

Rezeda Kázmér mindig is öngyilkos akart lenni. Persze, amikor ez nem sikerült – mivel mégiscsak szerette az életet –, ő is örült neki, hogy életben maradt.

Büszke jellem volt. De a vallomás-kényszer többnyire erősebb a büszkeségnél. Így lett hát belőle Szindbád, Rezeda Kázmér, Nagybotos Viola, Ben, az elcsapott zsoké, Álmos Andor és Péter Pál, Végsőhelyi Kálmán, Pistoli és Szomjas Gusztó: hogy százcúsan mondhassa el és egyúttal ködbe burkolhassa önmagát.

S ha önmagáról – nem mindig, de nagyon sokszor – csak áttételesen, közvetve vallott is, a koráról annál nyíltabban. Arról a korról, amelyet (korai pályakezdése révén) talán mindenki másnál jobban ismert: az áragyogványú millenneumtól, 1896-tól az első világháború kitöréséig. Kezdetől fogva látta a pompázatos szöttek fonákját is, belülről látta, a mámorosan kapitalizálódó főváros bomlott éjszakái, az akkor hírhedt pesti éjszakák, a kártyabarlangok, mulatók, nyilvánosházak éjszakái s a nappalok szélhámos, becstelen törtétese felől. Látta és megírta a panamákat, sikkasztásokat, csődöket (ebben egyébként, mint sok másban is, Mikszáth méltó utódja volt); látta és megírta a gazdagodó polgárság silány, üres – és néha mégis irigyelt – életét, a társadalmon kívül rekedtek haláltáncát, s közben, ő maga is félig-meddig a társadalmon kívül, megpróbált idillt, illúziókat teremteni magának. Hibáztathatjuk-e ezért? Hiszen később, az összeomlás után, ő is belátta, hogy minden idillje – hazugság, önámítás, *költészet* volt (természetesen nem abban az értelemben, ahogy ma fogjuk fel a költészetet...)

S aztán, 1918–1920 után, az ellenforradalom keserves éveiben úgy talált magára másodszor is, hogy „szabadalmazott találmánya”, a „biedermeyerbe göngyölt bombák” (Hatvany Lajos megállapítása) továbbra is robbantak. Legalábbis állandó nyugtalanságot keltettek a rendszerben. Krúdy sohasem lett „kurzusíró”, mint Herczeg Ferenc és társai. Nem is jelent meg a temetésén a hivatalos Magyarország egyetlen rangos képviselője sem. A sírját is szinte névtelenül hagyták évekig.

Ha megérte volna, most lenne százéves.

Hármas rétegződés

...A „STEFÁNIÁN” virággal a gomblyukában fiákeron végighajtó gavallér, a *Vampetics* majd a *Vindél* törzsvendége, az *Orfeumban* Málnás Elzát bámuló, az ügetőn Szemere Miklóssal (de genere Huba) társalgó, az *Otthonban* kártyázó, a magát köcsögkalapba álmodó, a kardcsörtető tiszteteket korcsmából ki-

hajigáló, a feleségét kulcsra-záró és közben Marinovich Jolán vagy Pilisy Róza „Barátságos házában” nőket faló Krúdy – éppolyan tudatos szerepjátszás és legendaformálás, mint amennyire kényszerű, a családból, múltból, környezetből adódó valóság is. Szerep, amelyet dzsentri-körülményeiből vitt magával Pestre, szerep, amely nélkül sem élni, sem írni nem tudott, szerep, amely *szervenédését* tartarta. Gyöttrődő ember volt, nem találta helyét a korában, s ezért is játszott állandóan szerepet, az elkésztett lovag romantikus szerepét, ezért alakította ki művei egy részében (és egyáltalán nem, korántsem *egész* életművében!) azt a sajátos, stilizált világot, amelyben a költői illúziók felhámja alatt a dezillúzió, a magyar fin de siècle rejlik. Hogy kitűnően játszotta szerepét, arra a legjobb bizonyíték, hogy értékelésünkben szinte mindmáig túlbecsültük ennek a bizonyos biedermeier-édeskészségnek, sőt modorosságának a jelentőségét.

Holott: az érett s látszólag már nagyon egynemű Krúdy-mű is legalább három rétegre bontható. Az *első* az *idill*, az érzelmesség, a romantika, a múlt századi „Ifra”. A *második* az előbbinek állandóan felszikkázó ellenpólusa: az illúziótlanság, a kritika, az ironia, sőt cinizmus, a kiábrándultság, a valóság ábrázolására törekvő burkolt (vagy nem is burkolt) epika. S e két réteg kibékíthetetlen antagonizmusából csap ki nagyfeszültséggel a szenvedély, a démonia, a meghasonlás, a pusztulás drámája. A Krúdy-életmű e könnyen elkülöníthető, bár gyakran egymásba-játszó három rétegének *stlusban* is három megfelelője van. A Ifrai, az idilli rétegben a Krúdy-stílus: csupa meghatott, lágy finomság, gyöngédség, zeneiség; ez az a bizonyos „gordonkahang”, ahogy Schöpflin Aladár nevezte. – Az illúziótlanság, a tulajdonképpeni epika rétegében a Krúdy-stílus egészen más: ideges, szaggatott, pongyola; csupa nyers kifakadás, gunyoros szofizma színezi; keményen reális, és gyakran él a szimultanizmus eszközeivel. Végül a harmadik, a legmélyebb, a démonikus rétegben: ábrándok nélkül, a lélek alvilágából feltörő, forró, keserű, komoran ditirambikus, sokszor szürrealista metaforazuhogás, kétségbeesett dadogás! (Hogy hamarjában csak egy példát említsék, amelyről még szó lesz: ilyen a *Napraforgóban* Álmos Andor szerelmi vallomása Evelinnek.) És ez már végtelenül messze van a „gordonka-hang” behézlő dallamosságától! Hát még a *Purgatórium* félelmes vallomásai a téboly határán járó idegbajról... Vagy a *Zöld Ász!*...

Palotai álmok

... VAN-E MÉG regényesség, romantika? „Ma már csak álmaikban bolondoznak az emberek. Álmaikban követik el hőstetteiket, élik le a regényeket, és a fiatal nők álmaikban szöknek el a falusi háztól. Vége a romantikának. Talán már igazi szerelem sincs...” – mondja Krúdy az Előhangban. De Péter Pál úr történetéből épp az ellenkezője derül ki

Péter Pál, aki lehetne gróf is, báró is, költő, művész, bölcsész, utazó – „egy nagy senki volt, és semmit sem csinált”. Régi képesújságokat olvasgat az „Arany Golyóhoz” címzett másodrangú szállodában. Esményképe a nagybátyja, Adamovics Pál, az egykori kóbor újságíró, aki bekalandozta a Balkánt. „míg végül mindenünnen kiltották”.

Péter Pál harminc éves, nyúlánk, barna férfiú, bánatos, elmélázó tekintettel, „csupán az a baj, hogy Péter Pál belülről nézve is szomorú ember volt”. Ha kéte-lyünk támadna, hogy miből telik Péter Pálnak a napot lopnia, Krúdy erről is felvilágosít: „Kis pénze, amelyet az anyai örökségből húzott, egyszerre elfogy, az ügyvéd (akinek kezében feküdt az örökségi ügy) egy napon megszűnik pénz adni, az »Arany Golyó«-ból kidobják, és mi lesz akkor?”

Íme, megint egy a sok alteregó közül. Azonosítható? Csak félig-meddig. Hiszen Krúdy nem volt naplopó és nem volt „nagy senki”. De Péter Pál nagy-anya, a kisregény egyik főszereplője, a saját hamisítatlan nevéen: Radics Mária.

És amit az Író mond róla, az egyéb emlékezéseiből is jól ismert: „Látta a nagyanya katonás alakját, aki arról nevezetes a családbeli asszonyok között, hogy éjjel-nappal vállfűzőt visel. Nagy, szürke, álmodozó szemét és lágy, leányosan gyöngéd arckifejezését, amellyel elvált férjéről, a »gróf«-ról beszélt. A »gróf« – Péter Pál nagyapja – volt az egyetlen férfiú, akiért Radics Mária hatvan esztendeig rajongott... A »gróf« volt a legszebb és legcsinosabb férfi. Ő volt a legokosabb és legderekabb. Kár, hogy olykor pénzügyi zavarral küszködött, midőn is megjelent a háznál, és mindenkivel váltót fratott alá.” (Az utóbbi mondat Krúdy iróniáját és eddig nem igen méltányolt, finom humorát juttatja eszünkbe – de ez is egy külön téma...) – Ez a „gróf” természetesen Krúdy nagyapja, Klapka bajtársa a komáromi várban, a hős honvédkapitány...

Az unoka pedig – akarom mondani: Péter Pál – leutazik Várpalotára. A Bakonyba. Szintén a betyárok ősi hazájába. (Nagybátyja, Krúdy Kálmán a Nyírségben volt betyár...) Ezt is kedvetlenül, unottan csinálja, mint mindent. És itt most megint egy nagyon jellemző mozzanat: a nagymama, Radics Mária odateszi az éjjeliszekrényre a „Monte Christót” – Dumas életfogytiglan élvezhető, nagy romantikus regényét... „Péter Pál búsan bólintott, és magában folyton azt kérdezte, hogy miért jött ide, mit fog csinálni, aludni tud-e majd, és hogy leszünk a reggeli felkeléssel.”

A mesemondó nagymama helyett Krúdy elkezd meséltetni Szekszti Judit kisasszonyt. S ahogy a lány mesél: „Péter Pál, a megrögzött álmodozó egyszerre úgy érezte, hogy ismét vonaton ül, vadrózsa nyílik a töltésen, amerre a vonat fut, aztán egy kanyarodónál feltűnik a mesebeli kastély, százegy szobájával.”

Ez bizony, akárhogy nézzük is: a Krúdy-féle első réteg, az ábrándok, illúziók, merengések rétege. S még meg is toldja a „giccsel”: esti séta holdvilágnál. Judit egy régi balatoni nótát énekel. Aztán: rögtön betör a démonia, egy fekete lovas, a halál hírnöke. Meg Judit álmai. Furcsa idill ez az egész. Mint ahogy Krúdy minden idillje furcsa. Például a *Hét bagoly*-ban Szomjas Guszti elképzelt idillje: „Szalonnát ettünk paprosról és törkölypálinkát ittunk utána. Hercegének nevezett a sötétben és mindenét nekem adta.” 1921-ben, a *Nagy kópé* című regényében ezt írja: „Magamban mindig tudtam, hogy a régi vízvárosi temetőben fekvő öngyilkos szerelmesek egy elhibázott korszak szentimentális és képzelgő hatása alatt végezték ki magukat. Komédiáskedvem okozta, hogy azt prédikáltam: legjobb megszökni otthonukból a fiatal nőknek az éneklő lovaggal, és padlásszobában tengetni életüket a szerelem mindenhatóságából... Utánoztam a múlt századbéli érzelmes férfiakat azoknak szíve nélkül...” –

Szív nélkül? Talán mégsem. Hiszen amikor Péter Pál azon gondolkodik, hogy minek is él ő, ez jut eszébe: „...mint egy zsonglőr, lágy símogatás, a Szekszti kisasszony alakja suhant a szemé elébe. A szavának egyszerűsége bizonyára szívbéli egyszerűségének a mása. Ez a lány tán nem is tud rosszat gondolni, tenni még kevésbé. Milyen furcsa, hogy ilyen leányok is vannak a világon!”

S a regény végén „Péter Pál, aki harminc éves koráig csupán az »Arany Golyó«-ban az ágyán szeretett heverészni, elszöktette Palotáról Szekszti Judit kisasszonyt, akárcsak egy regényhős. Egy darabig bujdokoltak Pesten – az »Arany Golyót« messze elkerülték. Egy napon azonban megíscsak hazamentek.” S a szobában ott találják Radics urat, s a nagymamát, Radics Máriát. – „Már egy hete várunk itt – dörmögte Radics János. – Hol az ördögbe jártatok?”

Hát ez, ugye, heppiend a javából. S a Krúdy-féle idill kiteljesülése. Vajon csakugyan az? Most egy időre felejtjük el a történet fővonalát. Vessünk egy pillantást a mellékszereplőkre. – Itt van a színészházaspár. Kamilla, az asszony „minden hónapban felpokolja... az ócska babérkoszorúkat, kosztümösládákat, kalapskatulyákat a Móni fiákerjára. Ő nem marad egy percig sem, megy Pestre, vissza a színházhoz. Az öreg komédiás, mikor észreveszi az elárvult, kipusztult

házat maga körül – mert az asszonyán kívül más holmijuk nincs – észhez tér, visszakönyörgi az asszonyt. De bizony néha egész nap elmúlik, hogy az asszony lezsalál a fiákerről.”

Fátyol Erzi, a másik színlésznő folyton a szökésről, a romantikáról ábrándozik. Mert fiatal korában egy orosz regényt olvasott. (Nyilván Turgenyevet, Csehovot, vagy éppen Krúdy kedvenc „Anyéginjét”!...)

De nem ez a lényeges ebben az egész (nem is biedermeier) idillben. Hanem az, amit Judit mond a naplopó Péter Pálnak: „Ha én egyszer férjhez megyek, éjjel-nappal arra lesz gondom, hogy a férjemnek minden kényelme meglegyen otthon. Hogy sohase kívánkozzék el hazulról. Papucsot hímzek neki, a pipát, könyveit rendben tartom, az ágyát jó puhára vetem, és mindig a kedves étele kerül az asztalra.”

Ugye, milyen „feudális”, ellenszenves elképzelés a feleségről?!

S nem is példátlan a Krúdy-művekben.

Gyéb idillek

...ROMANTIKÁJÁHOZ hozzátartozik a romantikus álmok reménytelensége. Legtöbb alteregója s a legtöbb olyan regény- vagy novellahőse, aki csak egy-két jellemvonásában is hasonlít rá: a nyugodalmas, boldog családi életéről ábrándozik. De ebben az életben a családfőt, a férfit holmi keleti kényúrnak képzei el. (Tudjuk, hogy második feleségét Krúdy maga is így kezelte.) S a saját felelőtlenül portyázó „szabadságárról” nem képes lemondani. Nemcsak Végsőhelyi Kálmán vagy Rezeda fogadkozásai, bünbánatának térdre boruló pillanatai hasztalanok, hisz végül is nem tudnak – s titokban talán nem is akarnak – úgy élni, ahogyan állítólag szeretnének. Idilli látomásaikban majdnem mindig a régi vidéki nemesi kúriák levendulaillatú csöndje hívogatja őket.

Krúdy az *N. N.*-ben vonatról lekésett utasnak nevezi magát, s hosszan rajong a változatlan, a maradandóság ígézetéért, a vidéki udvarházak életéért: „Egy olyan sárgárameszelt, fehér ablakszárnyas, piros kéményű, sötétvörös cserépzetű, nagy kapujú, négyszögletes oszlopú, hűséges komondorú, mélyen hallgató magyar házban, ahol például én is születtem, sohasem gondol senki az életnek a befejeződésére... Mindenkinek van tavasza, piros nyara, hosszadalmasan ástó ősze, megnyugtató tele. Élet, amely pontosan igazodik a kalendáriumhoz.” Egy ilyen házban, mondja *N. N.*, az emberek minden évszaknak örülnek, a tavaszi esőnek éppúgy, mint télen a tűz lángjának vagy a havazásnak. Ősz utóján „már otthon marad addig mindenki, amíg beköszönt a tél, a hó, a fagy, a szán talpának való országút. Csoroghat tehát az eső kedvére, a házórző kuvasz se megy túl a kerítésen, mindenkinek megvan a tennivalója a házban. Faragómunkák készülnek a szílnben, káposztát gyalul a zergetollas tirol, aki a legnagyobb pontossággal megérkezett az esős napokra évről-évre, ajtókat, ablakokat reperálják, kályhákat, kürtöket seprik, friss, tarkán szőtt háziszőnyegekkel vonják be a szobák kőpórtól fehérülő pádimentomát, a felfogott esővízbe faszenet tesznek, eljön ideje a korai lefekvésnek, az újságot olvasásnak, a könyvforgatásnak, az atyafiságos levelezésnek...”

Ezekben a Krúdynál oly gyakori falusi idillekben természetesen van egy jó adag városellenesség is. Hiszen ő is, hősei is a nagyváros forgatagában vergődnek, emésztődnek... csak éppen: elszakadni kevesen tudnak belőle, s azok is – mint a Nyírségbe visszahúzódó Evelin kisasszony a *Napraforgóban* – csalódottságukban, kiábrándultságukban, a nosztalgiaiból csöndes lemondásba váltva át.

A legnyíltabban éppen Evelin kisasszony teszi fel Krúdynak azt a központi kérdését, amelyet „csehovi kérdésnek” nevezhetnénk. Thomas Mann írja Csehovról, hogy „egész költészete becsületes álmatlanság volt, a helyes, a megmentő válasz keresése a kérdésre: Mit tegyünk?” Vagyis: hogyan kellene él-

nünk? Krúdy java műveinek fő témája: hogyan *szeretnének* élni s milyen *elhíbbá-*
zott életet élnek kora hősei. A csehovi kérdésre Krúdy nem talál feleletet, illetve
az elképzelt és megvalósíthatatlan *idillel* válaszol rá. Majdhogynem Fomuska
és Fimuska idillje ez Turgenyevből: tragikomikus anakronizmus. Mégsem volna
helyes, ha Krúdy idilljeit – mint ő maga többször is megtette – „hazugságnak”
bélyegeznék. Az élet formagazdagságába, változatosságába, tejjességébe bele-
tartozik az a nyugalmas csöng, az a tiszta harmónia, az a vágytalan elégedettség
és egyszerű, köznapi boldogság is, amelynek az áhítása oly tiszta hangon szól
Krúdy idilljeiből.

Az ábrándok ellen

...MÁSRESZT viszont: tisztán látja, mi rejlik a vidéki idill felszíne alatt. A tekin-
télyét elkótyavetyélt, hetyke, legénykedő, virtuskodó, hortyogó, dologtalankodó
„Magyarországot”, azaz a „nemtelen” nemesség vadászó, italozó, kártyázó,
kurjantgató, párbajozó, ingyenélő, országvesztő társaságát, s ábrázolásukból,
arcképcsarnokuk gyarapításából ki nem fogy élete végéig. Gyakran szomorkásan,
együttérzéssel, de közben majdnem mindig ironikusan nézi az ábrándokat ker-
gető szerencsétleneket is: a társadalom peremére szorultakat, s nagyon jól tudja,
hogy az idill játszás: emigrálás a múltba. Mint ahogy az ital, a mámor is az.

Az *N. N.*-ben így ír erről: „A kocsmának külön csillaga van az égboltozaton:
a Kocsmacsillag. – Kocsmá? Csak vidéki ember tudja, hogy mi vagy te igazá-
ban... Milyen vonzó vagy te a boldog, mosolygó családi körben, mint egy másik
csillag, ahol az emberek más nyelven beszélnek, ahol a gondolatoknak más
irányuk van, ahol a hangulatok, színek, meggyőződések oly csalogatók, mint a
lidércek!” Megint a kettősség: a korcsmázó és boldogtalanul romantikázó
Krúdy-hősök a család és az otthon örömére vágnak, onnét viszont többnyire
hamar elkíváncoznak. De mikor és miért? „Akkor, ha a levegő a mellre telepedik
az otthon négy fala között, a kedv az asztal alá gurul, mint egy leszakadt nadrág-
gomb, a szem elkomorodik, mert semmi megnyugtatót nem lát a földi létében,
sem asszonyban, sem gyerekekben, sem holnapban nincs többé reményeége...”

Végül is: a menekülésnek erről a fajtájáról sincsenek illúziói, sőt a *Zöld Ász-*
bari riasztó, félelmes képsorokban mutatja be, kit hová vezet a Kocsmacsillag...
Például: „...annyi embert még nem láttak a Tabán fennállása óta, mint azon
az őszi napon, amikor Bicskeit és Bocskait, a két akasztott embert végigkísérték
a Fehérsas téren. – Bicskei részegségében egy vadalmafára kötötte fel magát
nadrágszljón... Ugyanakkor egy másik menet fordult ki egy mellékutcából, itt
pedig azt az ajtót hozták, amelynek szegére Bocskai, a fentebb említett Bicskei
jóbarátja ugyancsak részegségében felhurkolta magát cukorspárgára...”

A *Boldogult úrfikoromban*, kedélyesen korcsmázó társaságával, derűs alakjai-
val s a „minden jó, ha a vége jó” befejezésével a kivételek közé tartozik.

Álmodozó, téltlen, céltalan életek végső csődbejutásának, elzüllésének, tragi-
kumának tucatnyi felsorakoztatásával az „ábrándos Krúdy” maga adogolja olva-
sóinak az ellenmérget önmaga és hőseinek ábrándjai ellen. S ilyenkor – mint a
*Kleofásné kakasá-*ban, a fogadóbeli ismeretlen asszony élettörténetében – a
legnyersebb színeket keveri ki palettáján.

Mindnyájan ismerjük a szerelem, a szexualitás, az ital, a kártya, a lóverseny,
az éjszaka és a magány démonaival viaskodó alakjait. S ezekre érdemesebb oda-
figyelnünk, mint szentimentális kisasszonyaira, férjüket csaló polgárasszonyaira
vagy félvilági nőinek galériájára. Mert írásainak épp ez a mélyrétege tartogat
még nagyon sok meglepetést. Azok a bizonyos „lelki pincék”, amelyeknek
minden sötét zugába bevilágít, az ő lelkének „pincéi” is, de aki nem hazudik
önmagának, a saját lelkében is rájuk bukkan, s ma semmivel sem kevésbé
ijesztőek, mint Krúdy korában...